

Formatief handelen en het werken met bronnen over Egypte

In dit document wordt beschreven hoe je formatief kunt werken met opdrachten die betrekking hebben op het werken met bronnen bij het onderwerp Egypte.

Leerdoelen

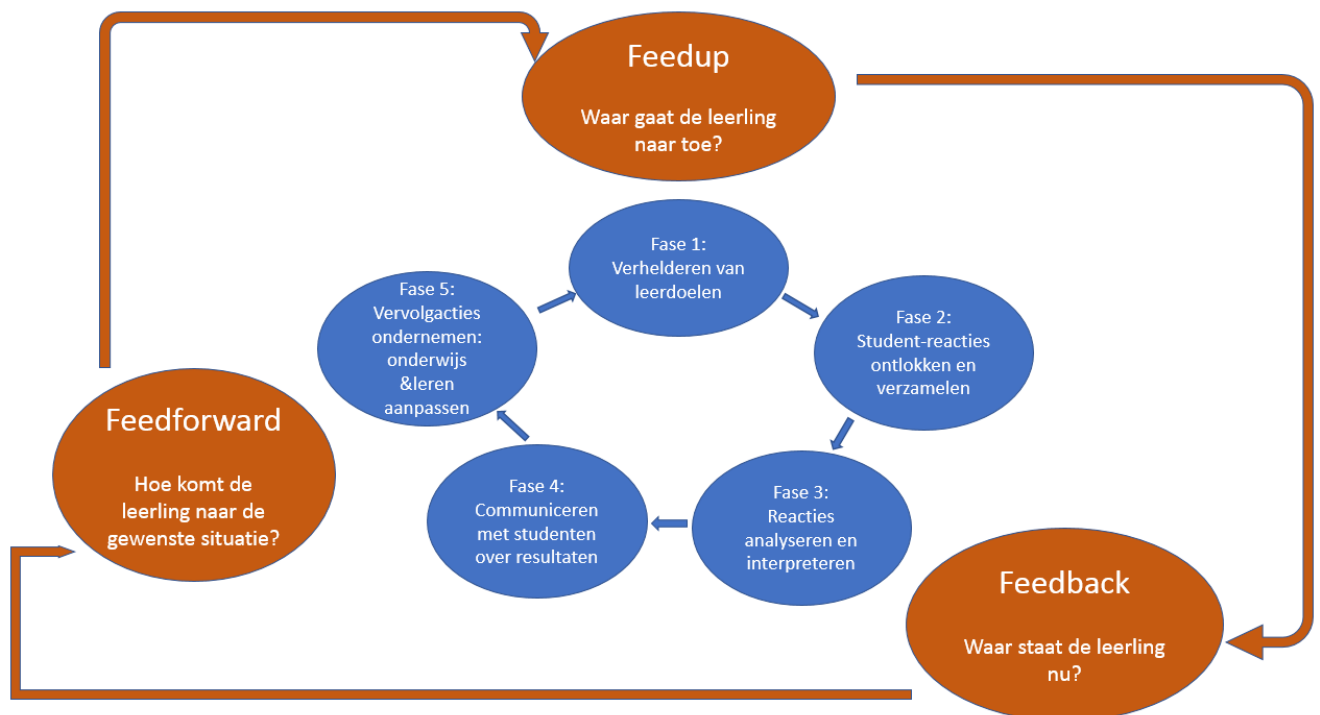
In deze opdracht over het oude Egypte gaan leerlingen aan de slag met bronnen. Zij analyseren om te beginnen een aantal bronnen met de vraag welke bron of bronnen bruikbaar zijn voor het beantwoorden van een (gegeven) historische vraag. Daarna geven zij antwoord op die vraag. Vervolgens bedenken zij zelf een historische vraag, die zij vervolgens ook moeten beantwoorden.

Ze werken aan de volgende leerdoelen:

Je kunt ...

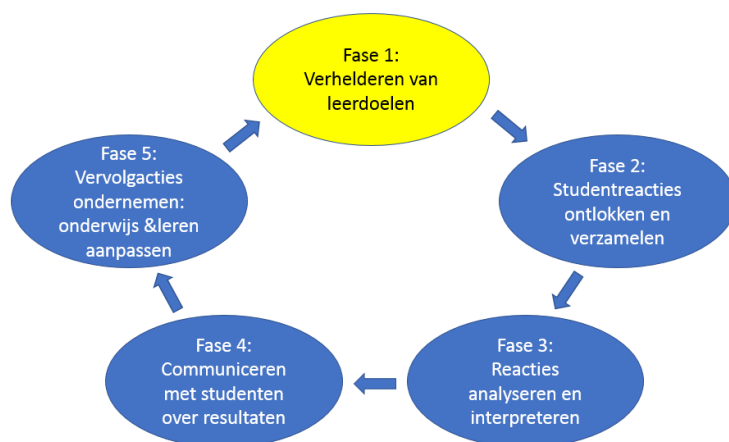
- beoordelen of informatie in bronnen **bruikbaar** is om een antwoord te geven op een historische vraag.
- beoordelen of een bron **betrouwbare** informatie biedt voor het beantwoorden van een historische vraag.
- op basis van informatie in bronnen een antwoord geven op een historische vraag.
- een historische vraag bedenken bij een of meer bronnen.
- van deze vraag aangeven of het gaat om een beschrijvende, vergelijkende, verklarende of evaluatieve/waarderende vraag.
- uitspraken doen over de positie van mannen en vrouwen in het oude Egypte.

Voor elk van de vijf fasen van de formatieve evaluatiecyclus wordt beschreven wat er van leraar en leerling wordt verwacht.

Feedup (waar gaat de leerling naar toe?)

Fase 1 Verhelderen van leerdoelen

Wat moeten leerlingen kunnen?

De leerling kan ...

- beoordelen of informatie in bronnen bruikbaar is om een antwoord te geven op een historische vraag.
- beoordelen of een bron betrouwbare informatie biedt voor het beantwoorden van een historische vraag.
- op basis van informatie in bronnen een antwoord geven op een historische vraag.
- een historische vraag bedenken bij een of meer bronnen.
- van deze vraag aangeven of het gaat om een beschrijvende, vergelijkende, verklarende of evaluatieve/waarderende vraag.

- uitspraken doen over de positie van mannen en vrouwen in het oude Egypte.

De leraar legt uit dat het in de eerste vier opdrachten gaat om te onderzoeken hoe bruikbaar en betrouwbaar bronnen zijn voor het beantwoorden van historische vragen. Hij legt daarbij aan de hand van bijlage 1 uit je kunt beoordelen of een bron betrouwbaar is voor het beantwoorden van een vraag. Het is goed als hij daarbij uitlegt dat je niet altijd iets kunt zeggen over elk criterium.

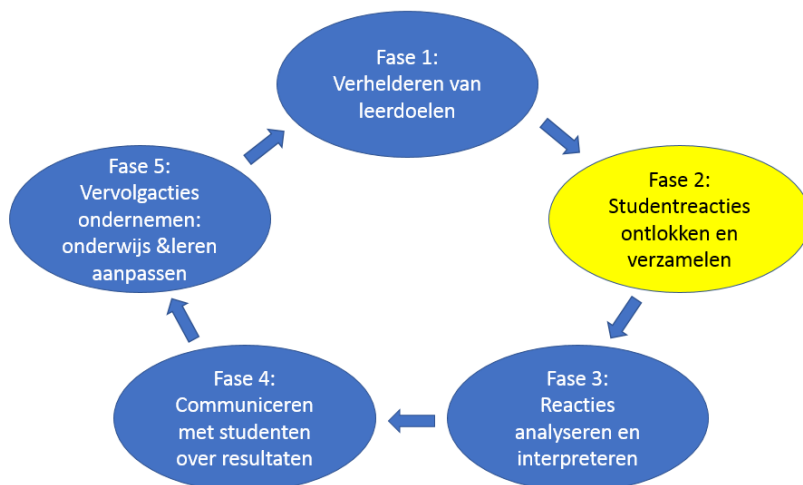
Voor vraag 5 verheldert hij aan de hand van bijlage 2 en van vragen over de Eerste Wereldoorlog het verschil tussen beschrijvende, vergelijkende, verklarende en waarderende (evaluatieve) historische vragen. Met de leerlingen gaat hij na wat de kenmerken van de verschillende vraagtypen zijn (zie bijlage 2).

Stel het onderwerp van je onderzoek is de Eerste Wereldoorlog, dan kunnen dit onderzoeksvragen zijn:

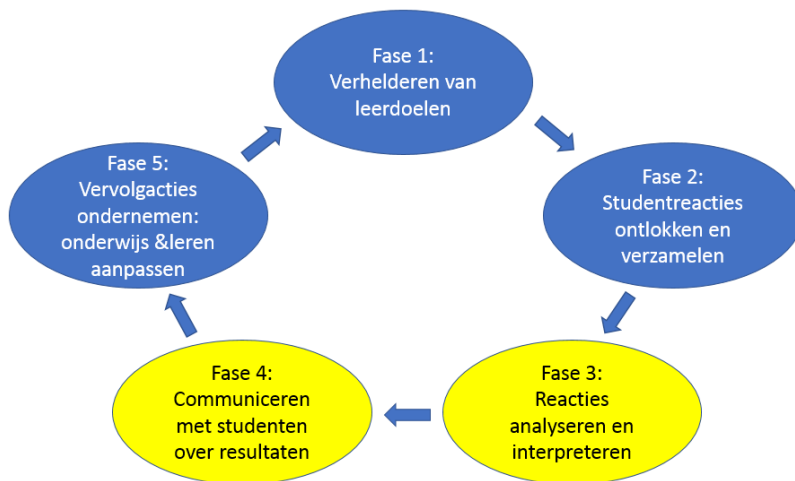
- **beschrijvende onderzoeksvraag:** Hoe verliep de Eerste Wereldoorlog?
- **verklarende onderzoeksvraag:** Waarom brak de Eerste Wereldoorlog uit?
- **vergelijkende onderzoeksvraag:** Wat waren de verschillen in oorlogvoering tussen de fronten in het oosten en westen van Europa tijdens de Eerste Wereldoorlog?
- **waarderende onderzoeksvraag:** In hoeverre was de Vrede van Versailles na de Eerste Wereldoorlog wel of geen fout van de overwinnaars? Was de Eerste Wereldoorlog een totale oorlog?

Feedback (waar staat de leerling nu?)

Fase 2 Ontlokken en verzamelen van leerlingreacties

De leerlingen maken alleen of in tweetallen eerste de opdrachten 1 t/m 4 en de feedbackronde opdracht 5.

Fase 3 Analyseren en interpreteren van leerling-reacties

Fase 4 Communiceren met leerlingen over de resultaten

De leraar heeft verschillende mogelijkheden om feedback te geven op de prestaties van de leerlingen.

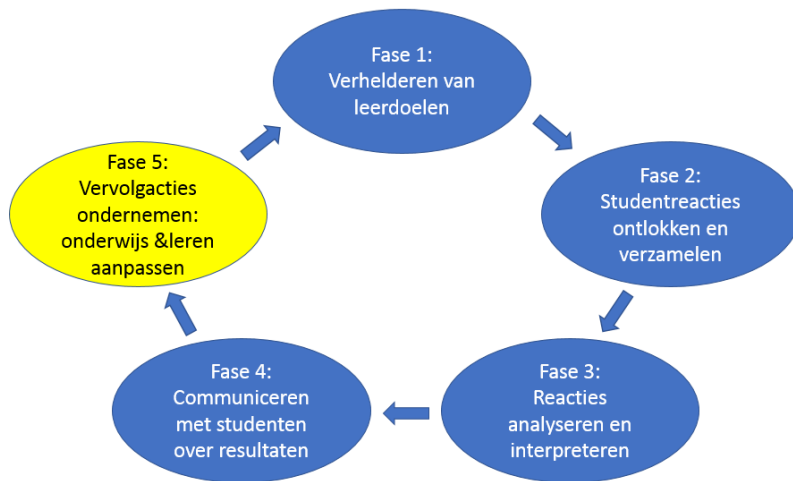
1. De leraar loopt rond en gaat met leerlingen in gesprek over hun prestatie, waarbij hij vooral ingaat op het proces. Door de leerlingen gebruik te laten maken van een invulschema kan de leraar snel het werk van de leerlingen beoordelen.
2. Elke leerling beoordeelt het werk van een klasgenoot en geeft aan op welke punten de prestatie volgens hem/haar nog te kort schiet, waarna de leerling zijn/haar prestatie mag verbeteren (peer-assessment).
3. De leerlingen kunnen de opdracht eerst individueel maken, waarna ze in twee- of drietallen de bedachte vragen van commentaar voorzien.
4. De leraar kan de leerlingen de bedachte vragen ook digitaal laten insturen en tonen op het Digibord, bijvoorbeeld via het programma Padlet. Hierdoor zijn de voorbeelden later ook nog te bekijken.
5. De leraar kan de leerlingen de vraag ook op kaartjes laten noteren en achterop laten noteren wat voor type vraag het is. Vervolgens worden de kaartjes uitgewisseld met een ander tweetal, waarna deze leerlingen nagaan of zij het met de classificatie eens zijn.

Zie voor meer informatie over feedback bijvoorbeeld: <http://histoforum.net/2017/feedback.html> of A Matrix of Feedback for Learning:

<https://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=4007&context=ajte>

Feedforward (hoe komt de leerling naar de gewenste situatie)

Fase 5 Vervolgacties ondernemen

De leraar kan de opdracht klassikaal nabespreken, waarin hij inventariseert tegen welke moeilijkheden de leerlingen zijn aangelopen. Vervolgens geeft hij tips hoe leerlingen deze moeilijkheden een volgende keer, als het over interpretatie en het formuleren en onderbouwen van een eigen mening gaat, kunnen overwinnen.

Opdracht werken met bronnen

Leerdoelen vraag 1 t/m 4

Je kunt ...

- beoordelen of informatie in bronnen bruikbaar is om een antwoord te geven op een historische vraag.
- beoordelen of een bron betrouwbare informatie biedt voor het beantwoorden van een historische vraag.
- op basis van informatie in bronnen een antwoord geven op een historische vraag.
- uitspraken doen over de positie van mannen en vrouwen in het oude Egypte.

Inleiding

Opdracht

Bestudeer de bronnen 1 t/m 6, die hieronder staan. Alle bronnen zijn afkomstig uit het oude Egypte.

- 1 Hieronder staan drie vragen (genummerd Romeinse I, II en III) die we aan de bronnen zouden kunnen stellen. Op welke vraag geven de bronnen een antwoord, op vraag I, op vraag II of op vraag III?
 - I Hoe dachten mannen in het oude Egypte over het krijgen van zonen en/of dochters?
 - II Hoe dachten vrouwen in het oude Egypte over het krijgen van zonen en/of dochters?
 - III Hoe denken Egyptenaren over het krijgen van zonen en/of dochters?
- 2 Je hebt een keuze gemaakt voor één van bovenstaande vragen (I, II of III). Niet alle bronnen (1 t/m 6) bevatten informatie voor het beantwoorden van deze vraag. Schrijf van elke bron op of deze wel of geen informatie bevat die je kunt gebruiken voor het beantwoorden van de vraag.

Bron	Wel bruikbaar	Niet bruikbaar
1		
2		
3		
4		
5		
6		

- 3 Je hebt nu één of meer bronnen gekozen die informatie bevatten om de vraag te kunnen beantwoorden. Is deze bron of zijn deze bronnen, volgens jou betrouwbare bronnen voor het beantwoorden van de vraag. Licht je antwoord toe. Gebruik voor je antwoord bijlage 1 en vraag jezelf af welke criteria in deze opdracht relevant zijn.

Bron	Gebruikt? ja/nee	Niet betrouwbaar, omdat...	Wel betrouwbaar, omdat ...
1			
2			
3			
4			
5			
6			

- 4 Geef nu antwoord op de vraag.
5 Zelf een historische vraag bedenken

Leerdoel van deze opdracht

Ik kan ...

- aan de hand van historische bronnen over Egypte een beschrijvende, een vergelijkende, een verklarende of een waarderende (evaluatieve) historische vraag formuleren.

Succescriteria

Ik kan:

- kenmerken van beschrijvende, vergelijkende, verklarende en waarderende (evaluatieve) historische vragen benoemen;
- kenmerken van beschrijvende, vergelijkende, verklarende en waarderende (evaluatieve) historische vragen toepassen op een onderwerp.

- 5.1 Bedenk op basis van de bronnen die je niet hebt gebruikt -niet nodig had voor het beantwoorden van de vraag die je bij vraag 1 hebt gekozen - nu zelf een historische onderzoeksvraag.

- 5.2 Geef aan of het gaat om een beschrijvende, vergelijkende, verklarende of evaluatieve/waarderende vraag (zie bijlage 1).
- 5.3 Geef antwoord op de door jou bedachte onderzoeksvraag. Geef daarbij aan welke bron of bronnen je hebt gebruikt en geef van elke gebruikte bron aan welke gegevens die bron heeft geleverd voor het beantwoorden van je onderzoeksvraag.

Bronnen

Bron 1

'Vanochtend ben ik naar de tempel geweest om de goden te smeken mijn vurigste wens te vervullen: dat mijn vrouw een zoon krijgt. Tot nu toe heeft zij slechts vier dochters gebaar. En omdat wij geen barbaren zijn die hun dochters gewoon op de mestvaalt gooien, hebben we ze alle vier opgevoed. Maar u begrijpt dat iemand die zo belangrijk is als ik niet zonder een zoon kan. Ik begrijp de goden trouwens niet. Ik heb toch de kostbaarste offers gebracht. Wat kan ik fout gedaan hebben om zo gestraft te worden?'

Bron: graftekst uit het oude Egypte

Bron 2

'De goden zij dank! Ik ben de gelukkigste man van de wereld. Mijn lieve vrouw heeft me een zoon geschonken.... Ze zeggen dat hij op mij lijkt, maar ik vind hem lelijk rood en erg gerimpeld. Hopelijk trekt dat nog bij. Ze zeggen dat mijn dochters er na hun geboorte net zo uitzagen, maar die heb ik als baby nooit gezien. Zo lang mijn zoon baby is, mogen de vrouwen hem verzorgen. Mijn vrouw zal dat zeker beter kunnen dan ik. Maar zodra het mogelijk is, zal ik me zelf gaan bezighouden met zijn opvoeding.'

Bron: graftekst uit het oude Egypte

Bron 3

'U moet uw vrouw niet overheersen, want u weet dat zij zachtvaardig is. Bespied een vrouw niet in haar eigen huis, als u weet dat ze vlijtig is. Zeg niet: "Waar is dit, breng het mij!" terwijl ze het op de goede plaats heeft opgeborgen. Waardeer haar, het is mooi wanneer uw hand met de hare verenigd is.'

Bron: graftekst uit het oude Egypte

Bron 4

'Als u wat bereikt hebt, sticht dan een huishouden en heb uw vrouw lief, zoals dat hoort. Geef haar te eten en kleed haar. Zij is een akker, een nuttig bezit.'

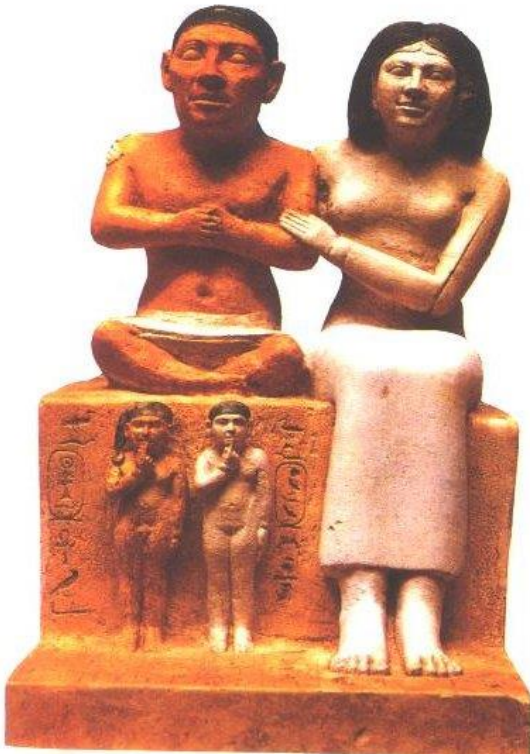
Bron: graftekst uit het oude Egypte

Bron 5

Bron: Beeld uit het oude Egypte

Bron 6

Bijlage 1 Criteria voor betrouwbaarheid van bronnen

Om de betrouwbaarheid van een bron voor het beantwoorden van een vraag te kunnen beoordelen moet je redeneren over en met de bron.

Redeneren over bronnen

Bij redeneren over bronnen stel je allerlei vragen over de bron, Hoewel je altijd moet proberen een antwoord op al deze vragen te vinden, zul je merken dat dit niet altijd mogelijk.

1. Wie is de auteur	Welke functie had hij of welke rol speelde hij	
	Was hij ooggetuige van de gebeurtenis waarover hij schrijft?	
	Over welke informatie kon hij beschikken?	
2. Wanneer is de bron gemaakt?	Is de bron gemaakt ten tijde van de gebeurtenis of pas (veel) later?	
3. Waar is de bron gemaakt?	Is de bron gemaakt in de directe omgeving van de gebeurtenis?	
4. Wat is het voor soort bron?	Dagboek, brief, krantenartikel, feitelijk verslag, propagandamateriaal, officieel document.	

Redeneren met bronnen

Als je de vragen over de bron hebt proberen te beantwoorden, ga je onderzoeken welke informatie de bron biedt en, wat soms minstens zo belangrijk is, welke informatie ontbreekt. Is dat omdat de maker van de bron niet over meer informatie beschikte of heeft hij of zij misschien bewust bepaalde informatie weggelaten?

1. Doel van de bron	Met welk doel is de bron gemaakt (om te informeren, om te overtuigen of is er sprake van propaganda?)	
	Voor welk publiek is de bron gemaakt?	
2. Bruikbaarheid van de bron	Voor welke vraag of onderdeel van een vraag biedt de bron informatie?	
3. Betrouwbaarheid van de bron	Is er reden om aan de betrouwbaarheid van de bron te twijfelen. Heeft de auteur bijvoorbeeld redenen om de zaken anders voor te stellen dan ze in werkelijkheid waren?	
4. Representativiteit van de bron	Is de informatie in de bron representatief voor de hele groep waarop de informatie betrekking heeft?	

Bijlage 2 Vraagtypen

Omschrijvingen en voorbeelden van vergelijkende, verklarende, vergelijkende en waarderende (evaluerende) vragen:

1. Beschrijvende vraag

- a. Doel: Een gebeurtenis of ontwikkeling in kaart brengen. Bij een beschrijvende vraag gaat het er dus om inzicht te krijgen hoe een historische gebeurtenis of ontwikkeling verliep.
- b. Mogelijke formuleringen: Wat zijn de kenmerken? Welke eigenschappen heeft het? Waaruit bestaat het? Wie of wat is erbij betrokken? Hoe ziet het eruit? Wanneer vond het plaats?
- c. Voorbeelden: Hoe verliep de Eerste Wereldoorlog? Of Waarom zien we rond 1880 veel nieuwe woonwijken ontstaan met kleine rijtjeshuizen.

2. Verklarende vraag

- a. Doel: achterhalen wat de oorzaken zijn van een gebeurtenis of ontwikkeling.
- b. Mogelijke formuleringen: Hoe komt dat? Wat zijn de oorzaken? Waar is dit een gevolg van? Vaak begint een verklarende vraag met woorden als waarom of waardoor.
- c. Voorbeeld: Wat zijn de belangrijkste oorzaken van armoede van allochtonen in Nederland?

3. Vergelijkende vraag

- a. Doel: de verschillen en/of overeenkomsten tussen twee of meer gebeurtenissen of ontwikkelingen in kaart brengen.
- b. Mogelijke formuleringen: Wat zijn de verschillen? Wat zijn de overeenkomsten? In welke opzichten zijn ze anders? Op welke punten lijken ze op elkaar?
- c. Voorbeeld: Wat waren de verschillen in oorlogvoering tussen de fronten in het oosten en westen van Europa tijdens de Eerste Wereldoorlog?

4. Evaluerende vraag

- a. Doel: een oordeel (mening) geven over een gebeurtenis of ontwikkeling op basis van gegeven of zelfbedachte criteria en dat oordeel onderbouwen met argumenten.
- b. Mogelijke formuleringen: Wat is de waarde van iets? Hoe goed werkt het? Wat zijn de positieve en/of negatieve punten? Hoe geschikt is het? Hoe wenselijk? Wat zijn voordelen of nadelen?
- c. Voorbeeld: In hoeverre was de Vrede van Versailles na de Eerste Wereldoorlog wel of geen fout van de overwinnaars?